

Fremtidens etisk

10/1-1990

19-08-013

Vaclav Havels nyttårstale innledet ikke bare den tidligere samvittighetsfangens presidentperiode i Tsjekkoslovakia, men er også et etisk skriftstykke for hele Europa i 90-årene. Igjen har vår verden fått en statsmann som begrunner politikken moralsk, åndelig, humanistisk, intellektuelt. Aftenposten gjengir dette demokratiske manifest, noe forkortet, i stor respekt for forfatterens budskap.

VACLAV HAVEL

KJÆRE medborgere, på denne dag har dere gjennom førti år hørt fra mine forgjengeres munn med små variasjoner hver gang det samme: at vårt land blomstrer, hvor mange nye millioner tonn stål vi har produsert, hvor lykkelige vi alle sammen er, hvilken tiltro vi har til regjeringen og hvilke fagre utsyn som åpner seg foran oss.

Jeg går ut fra at dere ikke har foreslått meg til dette verv for at jeg skulle lyve for dere.

VÅRT land blomstrer ikke. Våre nasjoners store skapende og åndelige ressurser er ikke meningsfylt utnyttet. Hele grener av industrien fremstiller varer det ikke finnes forespørsel etter, mens det hersker mangel på ting vi har bruk for. Staten som kaller seg arbeidernes stat, nedverdiger og utbytter arbeiderne. Vår foreldede økonomi sløser med den energi vi har så lite av. Landet som en gang kunne være stolt av sitt folks kulturnivå, bruker så lite på utdannelsen at vi idag befinner oss på toog-syttiende plass i verden. Vi har ødelagt den jord, de elver og skoger som forfedrene har etterlatt oss, og har idag det dårligste livsmiljøet i hele Europa. Voksne mennesker dør tidligere hos oss enn i de fleste europeiske land.

La meg få lov å nevne en liten personlig opplevelse: Da jeg nylig fløy til Bratislava, fant jeg midt under forskjellige forhandlinger et øyeblikk til å se ut av vinduet. Jeg så Slovnaf-komplekset og storbyen Petralka like ved. Dette synet var for meg nok til å forstå at våre statsmenn og politikere i titall av år aldri har sett eller villet se ut av vinduene på sine fly. Intet studium av statistikker som jeg har til disposisjon, kunne hjelpe meg til hurtigere og lettere å begripe den tilstand vi er kommet opp i.

ALT dette er imidlertid fremdeles ikke hovedsaken. Det verste er at vi lever i en moralsk fordervet atmosfære. Vi lider av en moralsk sykdom siden vi er blitt vant til å si ett og tenke noe annet. Vi har lært ikke å tro på noe, ikke bry oss om hverandre, bare sørge for oss selv. Begreper som kjærlighet, vennskap, medfølelse, dydighet eller tilgivelse har mistet sin dybde og utstrekning, og for mange av oss betyr det bare noen psykologiske særegenheter, eller de forekommer oss som forvillede hilsener fra fortiden, litt komiske i datamaskinenes og de kosmiske rakettenes tidsalder. Bare svært få av oss har klart å rope høyt at de mektige ikke burde

være allmektige, og at de spesielle gårdsbruk som dyrket økologisk rene næringsmidler av høy kvalitet for dem, heller burde sende sine produkter til skolene, barneinstitusjonene og sykehuse, så lenge vårt jordbruk foreløbig ikke makter å tilby dem til alle. Vårt tidligere regime — utrustet med sin hovmodige og intolerante ideologi — har fornedret mennesket til produksjonsenergi, og naturen til produksjonsmiddel. Dermed angrep det begges egentlige vesen og gjensidige forhold. Evnerike og fornuftige mennesker som tidligere stelte forstandig med landet, har dette regime gjort til noen skruer i et monstret, støyende og stinkende maskineri som ingen kjenner den egentlige meningen av. De klarer ikke annet enn langsomt, men uavvendelig å forbruke seg selv og alle sine skruer.

NÅR jeg taler om den moralske atmosfæren, sikter jeg ikke bare til disse herrene som spiser økologisk rene grønnsaker og lar være å se ut av flyvinduene. Jeg taler om oss alle. Vi har nemlig alle vennet oss til det totalitære systemet, og har funnet oss i det som i et urokkelig faktum, og dermed har vi egentlig opprettholdt det. Med andre ord: Vi er alle sammen — skjønt i forskjellig grad, naturligvis — ansvarlige for det totalitære maskineri; ingen av oss er bare dets offer, vi er alle dets medskapere.

Vi har noe å støtte oss til under gjenreisningen av våre felles anliggender. I det siste har tiden, og særlig de siste seks ukene av vår fredelige revolusjon, vist hvor stor den almenmenneskelige, moralske og åndelige ballast er, og hvor stor medborgerlig kultur som slumret i vårt samfunn under likegyldighetens påtvungne maske. Hver gang noen kategorisk har hevdet at vi var sånn eller sånn, har jeg sagt at samfunnet er en svært hemmelighetsfull skapning, og man må aldri tro bare på det ene ansikt det vender mot oss i øyeblikket. Jeg er lykkelig for at jeg ikke tok feil. Folk over hele verden står forundret over hvor disse ettergivende, fornedrede, skeptiske borgerne i Tsjekkoslovakia som tilsynelatende ikke trodde på noen verdens ting mer, har fått den ufattelige kraften fra, til i løpet av noen få uker på en så veloppdragen og fredelig måte å riste det totalitære systemet av seg. Vi står selv forundret. Og vi spør: Hvor øser disse unge menneskene som aldri har opplevd et annet system egentlig sin lengsel etter sannheten fra, sin tankefrihet, sin politiske fantasi, sitt borger-mot og samtidig en slik medborgerlig omtanke? Hvordan kan det ha seg at deres foreldre også — altså nettopp den generasjon man betraktet som

den tapte — slo seg sammen med dem? Hvordan var det overhodet mulig at så mange mennesker øyeblikkelig forsto hva som måtte gjøres, og at ingen av dem hadde behov for noen råd eller instruksjoner?

JEG tror at dette håpefulle ansikt som vår nåværende situasjon viser oss, har to hovedårsaker: For det første er mennesket aldri bare et produkt av den ytre verden, men er bestandig også istand til å forholde seg til noe høyere, selv der den ytre verden aldri så systematisk måtte forsøke å ødelegge den evnen i oss. For det annet har de humanistiske og demokratiske tradisjoner som man ofte så innholdsløst snakket om, allikevel ubevisst slumret nede i våre folks og de nasjonale minoriteters indre og har umerkelig forplantet seg fra generasjon til generasjon for at hver av oss skulle oppdage dem i seg og forvandle dem til handling.

NATURLIGVIS må også vi betale for vår frihet idag. I 1950-årene omkom mange av våre medborgere i fengslene, mange ble henrettet, tusener av menneskeliv ble ødelagt, hundretusener av talentfulle mennesker ble drevet fra landet. De som under krigen reddet våre folks ære ved å motsette seg det totalitære regimet, ble forfulgt, sammen med dem som ganske enkelt maktet å være seg selv og tenke fritt. Ingen som på en eller annen måte har betalt for den frihet vi har idag, må glemmes. Uavhengige domstoler burde rettfærdig undersøke de ansvarliges eventuelle skyld for dette, slik at den fulle sannhet om vår nyere fortid måtte komme frem.

Vi har imidlertid heller ikke lov til å glemme at andre nasjoner har betalt sin nåværende frihet enda hardere, og med det indirekte har betalt også for oss. Strømmer av blod som fløt i Ungarn, Polen, Tyskland og ganske nylig på en så rystende måte i Romania, og også det hav av blod som Sovjet-Unionens nasjoner har ofret, må ikke bli glemt, fremfor alt fordi enhver menneskelig lidelse angår hvert menneskevesen. Men ikke bare derfor: Det må ikke glemmes også fordi nettopp disse store ofre danner den tragiske bakgrunn for dagens frihet eller gradvis frigjøring av sovjetblokkens nasjoner, altså også for den frihet vi nylig har vunnet. Uten forandringene i Sovjet-Unionen, Polen, Ungarn og Den tyske demokratiske republikk ville det vanskelig ha skjedd, det som skjedde hos oss, og så fremt det kunne ha skjedd, ville det avgjort ikke kunnet få en så vakker og fredelig karakter.

DET at vi fikk gunstige internasjonale vilkår betyr selvsagt på ingen måte at noen i disse ukene umiddelbart skulle ha hjulpet oss. Egentlig har våre folk etter hundrevis av år selv rettet ryggen, uten noen støtte fra mektigere stater eller stormakter. Det forekommer meg at i dette ligger øyeblikkets store moralske fond: Det bærer i seg et håp om at vi i fremtiden ikke lenger vil lide av den slags kompleks som at vi

te fond

permanent må takke noen for noe. Nå beror det bare på oss selv om håpet blir oppfylt og om vår medborgerlige, nasjonale og politiske selvbevissthet våkner på en historisk sett helt ny måte.

VÅR første president, T. G. Masaryk, har skrevet: «Jesus, aldri Cæsar». Med det knyttet han an til Chelcicky og til Comenius. Idag er denne idéen igjen blitt levende i oss. Jeg vil våge å si at vi kanskje endog har mulighet til å spre den videre og på den måten bære et nytt element inn i Europas og verdens politikk. Hvis vi vil, kan kjærlighet, trang til forståelse, åndens og tankens kraft varig stråle ut fra landet vårt. Denne strålingen kan bli nettopp det vi har å tilby som vårt særmerkede bidrag til verdenspolitikken.

MASARYK grunnet politikken på moralen. La oss i en ny tid på en ny måte fornye denne oppfatning av politikken. La oss lære oss selv og andre at politikk burde være et uttrykk for trangten til å bidra til samfunnets lykke, og ikke til å lure eller voldta det. La oss lære oss selv og andre at politikk ikke behøver bare å være det muligens kunst, særlig der man med dette mener spekulasjonenes, kalkulasjonenes, intrigenes, hemmelige avtalers og den pragmatiske manøvrerings kunst, men at den også kan være det umuliges kunst, nemlig kunsten å forbedre seg selv og verden.

VI er et lite land, men likevel var vi en gang Europas åndelige knutepunkt. Hvorfor kunne vi ikke bli det på ny? Ville det ikke være et nytt innskudd hvormed vi kunne betale for den hjelp vi kommer til å trenge fra andre?

FRIE valg står foran oss, og en valgkamp med dem. La oss ikke tillate denne kampen å skitne til vår vennlige revolusjons rene ansikt. La oss unngå å vikle oss inn i maktstridigheter og dermed tape verdens sympati like raskt som vi har vunnet den. La oss ikke tillate at det under samfunnstjenesteveirens majestetiske kappe på ny blomstrer opp bare en trang til å mele sin egen kake. Nå gjelder det virkelig ikke lenger hvilket parti eller gruppe som vin-

ner valget. Det gjelder at de som vinner — uten hensyn til sine partibøker — må være de moralsk, medborgerlig, politisk og faglig beste blant oss. Vår fremtidige politikk og statens prestisje vil være avhengig av hvilke personligheter vi peker ut og tilsist velger inn i våre representantforsamlinger.

KJÆRE medborgere! For tre dager siden ble jeg, etter deres vilje, og formidlet gjennom det federale parlaments delegerte, denne republikkens president. Dere venter altså med god grunn at jeg berører oppgaver som jeg i egenskap av president ser foran meg.

DEN første er å utnytte all min myndighet og innflydelse til at vi alle snart og verdig kan møte opp ved valgurnene i et fritt valg, og at vår vei til dette historiske skille måtte forløpe på en kultivert og fredelig måte.

MIN andre oppgave er å våke over at vi ved valget møter opp som to virkelige selvstendige nasjoner, som gjensidig respekterer hverandres interesser, nasjonale selvstendighet, religiøse tradisjoner og hverandres symboler. Som tsjekker i egenskap av president har jeg avlagt mitt løfte i en betydelig og meg nærstående slovak hender, og jeg føler, etter slovakenes forskjellige bitre erfaringer i fortiden, en særskilt plikt til å våke over at det slovakiske folks alle interesser blir respektert og at i fremtiden adgangen til noen av statens verv, den høyeste iberegnet, ikke må blokkeres for dem.

SOM min tredje oppgave oppfatter jeg det å støtte alt som kan føre til bedre livsvilkår for barn, gamle mennesker, kvinner, syke, tungt arbeidende, nasjonale minoriteter og alle medborgere som av en hvilken som helst grunn har

det verre enn andre. Ingen bedre matvarer eller sykehus må lenger være de mektiges privilegium, men må tilbys dem som trenger dem mest.

SOM den øverste befalende for forsvarret vil jeg garantere for at statens forsvarsberedskap ikke av noen må brukes som påskudd til å legge hindringer i veien for modige fredsinitiativer, forkortelse av militærtjenesten, opprette av alternativ verneplikt samt allmennelig humanisering av det militære liv.

Ivårt land finnes mange fanger som i riktignok har begått alvorlige lovbrudd og blir straffet for det, men som — uansett noen etterforskeres, dommeres og fremfor alt forsvareres beste vilje — har måttet gjennomgå en tvilsom rettergang som innskrenket deres rettigheter; de lever i fengsler som ikke forsøker å vekke det gode som finnes i alle mennesker, men tvertom nedverdiger og ødelegger dem fysisk og sjelelig.

Med hensyn til dette faktum har jeg bestemt meg for å utlyse et forholdsvist omfattende amnesti. Samtidig oppfordrer jeg fangene til å forstå at førti år av dårlig etterforskning, rettergang og fengslingspraksis ikke kan oppveies over natten, og at selv de hurtigst planlagte forandringer krever sin tid. Med opprør vil man hverken hjelpe seg selv eller samfunnet. Jeg ber offentligheten om ikke å være redd for de løslatte fangene, ikke forbitre livet for dem, men hjelpe dem i kristen ånd til å finne i seg selv det fengslene ikke klarte å finne i dem: evnen til å angre og en trang til å leve ordentlig.

MIN ærefulle oppgave er å styrke vårt lands autoritet i verden. Jeg skulle ønske at andre stater måtte respektere oss for at vi viser forståelse,

toleranse og kjærlighet til freden. Jeg ville være lykkelig hvis pave Johannes Paul II og Tibets Dalai Lama ennå før valget kunne besøke vårt land — om bare for en dag. Jeg ville være lykkelig hvis våre vennskapelige forbindelser med alle nasjoner ble sterkere. Jeg ville være lykkelig hvis vi kunne få til ennå før valget å opprette diplomatiske forbindelser med Vatikanet og med Israel. Jeg vil også gi mitt bidrag til freden med mitt korte besøk hos våre to vennligsinnede naboer imorgen, Den tyske demokratiske republikk og Forbundsrepublikken Tyskland. Jeg vil heller ikke glemme våre øvrige naboer — broderlandet Polen samt Ungarn og Østerrike, som kommer oss stadig nærmere.

Til slutt ville jeg gjerne si at jeg vil være en president som taler mindre, men arbeider mer. En president som ikke bare vil se ordentlig ut av sitt flyvindu, men som — og det fremfor alt — stadig vil være tilstede blant sine medborgere og lytte oppmerksomt til det de har å si.

KANSKJE vil dere spørre hva slags republikk jeg drømmer om. Jeg svarer: en selvstendig, fri, demokratisk republikk i økonomisk fremgang, og samtidig sosialt rettferdig — kort sagt en menneskelig republikk som tjener mennesket, og derfor har det håp at menneskene også vil tjene den. En republikk med allsidig dannede og utdannede mennesker, for uten dem kan man ikke løse noen av våre problemer — hverken de menneskelige, økonomiske, økologiske, sosiale eller politiske.

MIN betydeligste forgjenger (T. G. Masaryk) innledet sin første tale som president med et sitat fra Comenius. La meg få lov å avslutte min første tale med min egen parafrase av det samme sitat: Din makt, folket mitt, er kommet tilbake til deg!

Onsdag 10. januar 1990

Aftenposten